

Colecția LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: Dinu Virgil

Pe copertă: Giorgione, *Închinarea păstorilor* (detaliu)

Traducere după:

Max Picard, *Zerstörte und unzerstörbare Welt*, Eugen Rentsch

Verlag, Erlenbach-Zürich, 1951

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PICARD, MAX

Lumea distrusă și lumea indestructibilă / Max Picard ; în românește de Ioan Milea ; cu o pref. de Michael Picard. - Florești : Limes, 2020

ISBN 978-606-799-382-0

I. Milea, Ioan (trad.)

II. Picard, Michael (pref.)

821.133.1

© Gabriele Picard

© Ioan Milea, pentru prezenta traducere

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

Max Picard

LUMEA DISTRUSĂ ȘI LUMEA INDESTRUCTIBILĂ

În românește de Ioan Milea

Cu o prefață de Michael Picard

LIMES

2020

Meili, 37, 38
 Mohr, Volker, 11, 19
 Moise, 49
 Morfanti, Guido, 179, 180

 Palladio, Andrea, 68, 105
 Pascal, Blaise, 184
 Pfleger, Karl, 18
 Picard, Gabriele, 11, 19
 Picard, Joseph, 11
 Picard, Michael, 12, 18, 19
 Picard, Sophia, 11
 Piero della Francesca, 158, 173, 218
 Pinder, Wilhelm, 141

 Rafael Sanzio, 28
 Reifenberg, Benno, 17, 18
 Rickert, Heinrich, 13
 Rilke, Rainer Maria, 13, 14, 30
 Rousseau, Henri, 164

Schongauer, Martin, 196, 197
 Schuler, Alfred, 83
 Schweizer, Albert, 16
 Stendhal, 101
 Stenico, Mauro, 11
 Stifter, Adalbert, 125

 Taddeo di Bartolo, 140
 Taylor, Frederick Winslow, 236
 Teodoric, 54
 Tintoretto, 63
 Troelsch, Ernst, 13

 Van Eyck, Jan, 96
 Victoria, regina Angliei, 41
 Voll, Karl, 196

 Weil, Simone, 147
 Weill, Kurt, 85
 Wick, Karl, 21

CUPRINS

Prefață	5
Tabel cronologic	11
Milano	25
Cannobio, la Lago Maggiore	33
Orta, la Lago D'orta	45
Parma	47
Bologna	50
Ravenna	52
Padova	57
Veneția	61
Vicenza	68
Verona	71
Piacenza	75
Milano	77
Modena	82
Bologna	87
Bergamo	93
Brescia, Sirmione	99
Vicenza	104
Padova	108
Veneția	113
Milano	123
Genova	129
Pisa	131
Volterra	133

San Gimignano	139
Siena	140
Florența	145
Perugia	167
Gubbio.....	174
Assisi.....	182
Spoletto	188
Ancona	192
Forte dei Marmi.....	199
Lucca	205
Chianciano	208
Arezzo	218
Cortona	221
Mantova	229
Cremona.....	231
Como	234
Caslano	240
Indice de nume	245

MILANO

8 august 1949

Orașul e într-atât piatră, numai piatră, încât e ca și cum pietrele s-ar fi alăturat, s-ar fi așezat una peste alta singure pentru a alcătui blocuri de case.

Pare că oamenii nu umblă pe străzi de la sine; există, primordial, o mișcare în sine, aflată parcă în afara omului, asemenea scării rulante din magazine, oamenii fiind absorbiți de această mișcare, mișcându-se odată cu ea.

Mă uit în jos, la stradă, de la fereastra unei case: mașinile circulă repede, de parcă s-ar teme ca fața pământului să nu se frângă sub ele. Un autocar se târăște acum pe stradă ca un ihtiozaur de metal. Ceea ce la începutul timpurilor era organic, încărcat de substanță, revine, la sfârșit, mecanic, gol: ihtiozaurii se târăsc din nou pe fața pământului, dar nu în carne și oase, ci în metalul și în galbenul lor de anilină, ca mașini uriașe. În curând lumea va fi fără minciună, dar nu așa cum era la început, fiindcă exista numai adevărul, ci fiindcă astăzi minciuna e în stare să se deghezeze astfel încât să pară adevăr.

Sunt în biserica Sant'Ambrogio. Interiorul are ceva subpământean, ca și cum nava s-ar scufunda încet, mișcarea nicicând întreruptă a orașului părănd a

apăsa nava, iar pământul a se surpa sub această mișcare. Dar prin ferestrele pereților laterali pătrunde lumina, lumina care trece ca o grindă luminoasă de la o fereastră a peretelui la fereastra opusă și care ține sus nava bisericii. Din cor, din plafonul corului se răspândește o strălucire difuză, cu scăpărări aurii, care se întinde în tot spațiul și ține laolaltă ceea ce se scufundă și ceea ce rămâne neclintit.

După-amiază

Merg de-a lungul Naviglioului, al canalului din Milano. Se târăște ca un prizonier, iar când o macara a lovit cu ghearele ei rele un vas părea ca bătut.

Câmpul deschis începe treptat, dar nu e natura neatinsă, ci natura ce se corupe pe sine dinainte, înainte să o corupă oamenii.

Pe drum, la întoarcerea în oraș, mă uit la oameni. Aproape toate chipurile sunt goale, la fel de goale, a apărut un tip comun de gol, ca și cum această golire ar premerge un eveniment îngrozitor, ceva de felul unui nou păcat originar, unul mai mărunț, mai zădărnice, mai jalnic, unul care nu le-ar aduce oamenilor acea moarte prin care viața ar fi încheiată printr-un sfârșit, ci moartea care scormonește și sapă mereu, pe tăcute, în viața însăși. *Toți* devin goi, de aceea nimic din ceea ce se întâmplă nu mai surprinde. Dar neauzita, continua măcinare lăuntrică îi face pe oameni neliniștiți și nervoși.

Dintre atâtea chipuri distruse mi-a apărut deodată în față unul neatins, iar acum doar el există,

chipurile distruse apar acum ca ireale, doar ca proiectate pe perete de un proiector.

Casele distruse de bombe străjuiesc strada, distrugerea nu a venit parcă din afară, ci pare a ține de ființa orașului; poate că înceata, neauzita sfărâmare a vieții adevărate în oraș s-a adunat pe neașteptate într-o prăbușire răsunătoare: bomba face să răsună ceea ce, altfel, se petrece în șoaptă. Uneori o casă prăbușită astfel arată ca o sinucidere: ca o sinucidere a caselor care nu mai vor să trăiască.

Încet-încet, s-a întunecat. Și curând părea că oamenii nu mai înaintează, că se mișcă doar întunericul, el fiind cel ce apărea mai întâi de pe străduțele laterale, un întuneric care avea ceva târător, viermuitor în felul său de a se strecura pe lângă zidurile caselor. Au apărut lumini roșii, verzi, albastre: întunericul își făcea drum singur, luminând. Peste întuneric se așternea ceața. Iar peste ceață stăruia o strălucire: era ca strălucirea ochiului care privea de sus, prin ceață, scrutând întunericul.

Seara, m-a vizitat prietenul meu B.R. E scriitor. Când scrie, își avântă înainte inima, iar cuvintele o urmează: întocmai cum, înainte de a face saltul peste groapă, călărețul își avântă înainte inima, iar calul o urmează.

10 august

Dimineața, în zori, privesc orașul de la fereastra hotelului: părea un alt Pompei dezgropat din moloz, chiar și cerul era gol, și din el era aruncat cu lopata tot ce atârna de el. Atunci, la etajul superior al unei case,

Libris
Respect pentru oameni și cărți

într-o cameră, începu să ardă o lumină. Era precum străjerul Pompeiului, la intrarea în oraș, era ceva foarte prietenos: oamenii trec pe acolo pe unde se află un străjer.

Înainte de amiază, la Biblioteca Ambrosiana: mai întâi m-am speriat; tablourile atârinate în șir mi-au apărut ca o adunare a păsărilor toamna, când se pregătesc să plece. Șirurile de tablouri din muzee sunt parcă ceva ce nu se mai află deja printre noi. Uneori pare că un tablou se uită la altul: tablourile între ele, privindu-se și nebăgându-i în seamă pe oamenii dintre ele.

M-au încântat desenele de pe vasele grecești. Frumos era că liniile imaginilor care înconjurau vasele se încolăciseră parcă întâmplător acolo, se așternuseră parcă întâmplător pe ele, figurile se întâlneau parcă într-o călătorie și rămăseseră împreună.

Un tablou de Pinturicchio: tabloul are în el o mare putere, lucrurile au fost absorbite în tablou, chiar și privitorul, chiar și acesta e în el, se mișcă în el.

Un tablou de Botticelli: e ca și cum mai întâi ar fi fost pictate în aer, cu un penel vrăjit, liniile conturului și apoi sfinții s-au strecurat de la sine în contur.

Școala din Atena a lui Rafael: în acest desen, care e o lume, poate intra totul și totul poate fi părtaș la ordinea acestei lumi.

După vizita la muzeu mă simt stânjenit. Tablourile sunt atârinate atât de judicios, atât de în acord unele cu altele și cu sala, e precum un salon amenajat de „cel dintâi arhitect de interioare”. Îmi vine în minte Muzeul Unterlinden din Colmar. Acolo tablourile par

a fi calabalâcul unei mari tabere militare. În el, tablourile și lucrurile vechi apar ca *obiecte*, ca *res*, ele nu sunt ținute departe de oraș într-o frumoasă închisoare și îi sunt atât de aproape încât fiecare tablou și fiecare lucru ar putea să se ducă să locuiască într-o casă a orașului, să se întoarcă în ea.

La întoarcere, am intrat în dom. Domul e străbătut în grabă de mulți oameni, care intră prin lateral, unde e corul, și ies pe portal, ca și cum prin dom ar trece o șosea, domul devenind astfel parte nemijlocită a orașului, a circulației lui zilnice, profanul fiind strâns legat de sacru: peste tot ce e profan se poate bolti în orice clipă sacral.

Un benedictin belgian de la mănăstirea Chevretonne se îndreaptă spre mine: era supărat pe oamenii care trec ușor ca un pârâiaș pe solul domului și care susură ca un pârâiaș. Era supărat mai ales pe italieni, care își duc viața fără tensiune religioasă lăuntrică, asemenea copiilor sau a păgânilor, spre deosebire de omul nordic. Îmi pare, i-am spus, că e de-ajuns, ba chiar că e bine dacă numai câțiva oameni, puțini, dintr-un popor se îndreaptă cu o intensă tensiune lăuntrică spre religios, că e de-ajuns, fiindcă aceștia puțini iau asupra lor tensiunea în locul celorlalți, cei puțini sunt însărcinații celorlalți, ceilalți având însă și ei o sarcină: ei iau asupra lor, în locul celor puțini, sarcina de a întâmpina religiosul ca pe ceva firesc. Așa ceva e posibil numai acolo unde oamenii mai trăiesc legați unii de alții, astfel încât cei puțini să se poată îngriji de ceea ce e important pentru toți, iar cei mulți de ceea ce e important pentru cei puțini, în Italia mai existând încă această legătură între oameni.

Mă uit, în dom, în lungul coloanelor, mă uit cum se avântă de jos în sus. Sunt mai mult decât simple mijloace de a purta spațiul în înalt, ele au crescut parcă prin pământ, din adâncurile pământului, răzbatând prin solul domului, și continuă să crească mai departe, chiar și ca densitate, și astfel, în creșterea lor poartă cu ele în sus, ca în trecut, și spațiul. Coloanele sunt atât de dese încât fâșiile de lumină par doar niște crăpături printre ele.

Seara

Citesc câteva pagini din *Elegiile duineze* ale lui Rilke. Nu există o cale care să te ducă încet-încet în sus spre Rilke, ești nevoit să faci un salt, e ca și cum un avion nu s-ar desprinde mai întâi încet de sol, ci ar fi deja sus de îndată ce motorul ar porni.

Să fie oare latura poetică, foarte poetică, aceea care îi mână pe oameni spre Rilke? Nu cred, ceea ce îi atrage e marea singurătate din Rilke, ei își iau de la el cuantumul de singurătate de care au nevoie pentru a se rupe de masa apăsătoare care îi înghesuie unii în alții. Rilke e coborât la rolul de furnizor de singurătate într-o societate devenită masă, așa cum, la începutul anilor douăzeci, pasiunea lăuntrică a lui Dostoievski a fost coborâtă la rolul de motor al dinamicii expresioniste. Poetul nu mai contează ca poet, el e folosit doar pentru propriul aparat psihologic. Poezia începe însă să se cânte pe sine, ea se cântă pentru a ascunde harabura psihologică din spatele ei.

15 august

Dimineața, în gară: ca ridicată cu un lift malefic dinlăuntrul pământului, așa îmi apare gara. Lângă acoperișul de sticlă de sus a rămas un petec de cer: ca și cum ar fi fost furat, furat jalnic, așa cum un mic pun-gaș fură în trecut de pe un cărucior o tabletă de ciocolată. Oamenii din gară nu au formă: dungi întunecate, punctate, sus, un pic cu alb, dungi ce se mișcă și care în clipa următoare poate că dispar în aer. O țărancă cu o desagă mare se sprijină de perete, un copil de patru ani, cu degetul în gură, se uită la arcul subțire al lunii, aflată dincolo de marginea de sus a sălii: un alt arc se naște între lună și ochii copilului, iar sub acest nou arc dungile întunecate devin iarăși oameni.

Trenul pornește. Șirurile de case ale orașului rămân în urmă în timp ce noi înaintăm, dar e ca și cum s-ar alipi la tren, ca și cum ar fugi, ca și cum ar emigra împreună cu noi. Orașul se destramă, iar noi ne îndreptăm treptat spre un alt întins.

Privind în urmă, mai văd câțiva zgârie-nori, care nu mai au nicio legătură cu orizontala, avându-se în înalt de parcă n-ar veni de pe fața pământului, dintr-o orizontală, ba chiar de parcă nici măcar n-ar exista vreo orizontală. Această mișcare în sus nu are vreo legătură nici măcar cu înaltul, zgârie-norul nu simte nicio rezistență în timp ce se avântă în sus, el nu mai are în față bolta cerului și de fapt nimic, nici nu mai știe ce înseamnă a avea în față ceva, e înfipt parcă tot mai sus de un aparat la care s-a stabilit un anumit grad de înălțime.

Libris
Respectăm drepturile autorilor și artiștilor

Astăzi nu se construiește rău în sensul că ar exista încă o imagine a planului bun de la care cel rău s-ar abate, astăzi există, în mod primordial, formula de a construi rău, așa cum nici chipul dezagregat nu mai e, astăzi, ceva decăzut, ceva ruinat, ceva desprins de chipul întreg, ci e, în mod primordial, un chip dezagregat, sărăcit.

CANNOBIO, LA LAGO MAGGIORE

19 august

Odinioară, la târguri, puteai vedea mereu un bărbat care umbla cu o cutie de lemn atârnată de gât, aruncai în ea, printr-o crăpătură, o monedă mică și capacul se ridica și în fața ta apărea macheta unei mine: puțuri și gropi, în care niște omuleți de lemn băteau cu un ciocănaș pietrele de pe perete, mici vagonete rulau pe șine și dispăreau în tunel, un clopoțel suna, un vagonet cu pietre era descărcat, semnale albastre și roșii scăpărau de undeva, apa curgea dintr-un perete de piatră, iar atunci ortacii, în haine de duminică, începeau să cânte un cântec la instrumentele lor galbene. Apoi capacul se închidea din nou.

Așa era astăzi și Cannobio: tocmai deschis, capacul cerului era ridicat, iar orașelul părea îngrămădit într-o cutie.

Era zi de târg la piața de lângă lac, în târg era gălăgie, larma răbufnea parcă din pământ și șerpuia parcă printre oameni. Casele din spate, de-a lungul târgului, păreau însă surde, înghesuite, în surzenia lor, unele într-altele.

Hoinăresc pe străduțele înguste ale orașelului. Cele mai frumoase sunt grădinile de lângă case, prinse între ziduri înalte de piatră, ca și cum zidurile ar trebui să le țină pe loc. Grădinile însele nu le-am văzut,

doar, ici și colo, partea de sus a unui smochin sau ramura groasă a unui arbore de camfor, întinsă peste zid, grădina părăndu-mi a se scufunda între ziduri.

Stau acum în fața unei case vechi. Tencuiala se scorojește, ca și cum nu ar mai fi a casei, casa, așa părea, s-a retras înăuntru. Și ferestrele privesc înapoi, spre ceva întunecat dinăuntru. Vedeai întunericul prin fereastră, casa era lăuntric învăluită de acesta, era ca și cum un muribund voia să se ascundă de sine însuși. Grădina era sălbătică, dar lalelele erau de un roșu aprins, de parcă voiau, cu roșul lor, să se mai îngroape încă în aer înainte de a fi culese.

Sunt în plin câmp și străbat cu privirea Val Cannobina, care leagă Lago Maggiore de Val Vigizzo. Valea se apropie, printre munți, năvalnic de tine, asemenea a ceva ce gonește, asemenea unor animale care fug de focul ce arde în urma lor. În fața orașelului însă, în fața Cannobioului, valea devine largă și liniștită, fiind la adăpost: acum e în preajmă omul, omul.

Pătrund mai adânc în vale. O casă mare se afla în stânga, la drum. Toate ferestrele erau deschise, erau goale, ca și cum se goliseră de prea mult privit; lipseau cercevelele de la ferestre, așa cum lipsesc genele de la ochii unui om în vârstă, iar marginile ajung să se crape.

Acum mă aflu în prima așezare din vale. Aproape că nu înaintam. Aveai parte aici de timp, de timpul care nu curge, de acel timp care alcătuia încă un bloc masiv. Dacă, departe de așezare, afară, în lume, timpul se mișcă prea năvalnic, acest fapt nu zdruncină blocul timpului, nu face decât să cadă o fărâamă de tencuială dintr-o casă. Un sunet adânc plutea peste

întregul sat, venind de la vuietul râului, dar era absorbit de blocul timpului: timpul, care nu se clintea, începea să răsunе.

Sus, la ultimul etaj al unei case, un bărbat stătea la fereastră și fuma. Casa de sub el s-ar fi putut da la o parte și el ar fi rămas, așa cum stătea, în aer și ar fi continuat să fumeze, atât de neclintit rămâne totul aici.

Un drum cobora vertiginos până la râu printre două șiruri de case: era o fugă, era ultima strădanie de a se sustrage neclintirii, dar fugarul a fost tras înapoi, prins între cele două șiruri de case.

În localitate existau două palate, stăteau acolo ca două mari greutate, ca și cum blocul timpului ar fi vrut să se cântărească cu ele, dar ele căzuseră de pe balanță.

Înaintam. Unele case nu mai aveau acoperiș, erau ca niște gropi deschise, gropi ale caselor, iar oamenii treceau poticnindu-se pe lângă ele, așa cum animalele se poticnesc într-unul mort. În fundul văii, la capătul drumului, era o cascadă. Două femei, străine, stăteau la o masă în fața unui mic local, nu au ridicat privirea când am salutat, de parcă aici uitaseră să privească.

Aud apa căzând de pe stânci. Jos, pe râu, sub podul pe care stăteam, era o luntre cu care se putea ajunge la cascadă. Nu m-aș fi încumetat să merg cu ea până la cascadă. Aici râul era îngust, ca un canal dintr-o altă lume, îmi părea că acolo de unde se auzea apa căzând timpul însuși se prăvălise, blocul de timp pornind în lume.

Așa e cel dintâi sat din Val Cannobina. Oamenii de pe această vale sunt altfel decât te-ai aștepta după